

ओम् परमात्मनेनम

જડેશ્વરનું વર્ણન.

(ગુરુ) (વાર્તા રૂપે)
૮૧૮

શ્રી

કાલીદાસ વિ મોતીરામ દ્વિવેદી,

વાકાનેર નિવાસી

માણ મહિષ વર્તમાનતત્વદર્શક

જડીયો વમે, જગલમાં ઘોડાંનો દતાર,
તુઠયો રાવળ જામને, હાકી દીયો હાલાર.

(ભાટ)

(અથ સ્વામિત્વના સર્વ હક કતાએ સ્વાધિન રાખ્યાછે)

મુબઈ

“ વર્તમાનતત્વદર્શક ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું

સવત ૧૯૫૧

ઇસવી સન ૧૮૯૫

કિમત એક આનો

“ આર્યહિતોપદેશ ” તથા “ મોક્ષ પાઠ ” નાં

~~પુસ્તક~~ પુસ્તક વિષે અભિપ્રાયો

Bombay 5 th July 1895

Mr Kalidas Motiram Dnyanesh Wankar has compiled a work entitled the Arya Hitopadesh. A copy thereof was sent to me for my opinion. I have thoroughly glanced over the same small pamphlet and find that it would be very instructive and useful to the people of Gujarath and Kathiawad or the Gujarati speaking nation. This shows the ability of the compiler as a Gujarati poet, from the poem composed by him in praise of The Almighty. I think that no Gujarati family should be without it. I am of Opinion therefore that the Author of this small brochure should be encouraged by the public by giving him their liberal patronage and support.

BAHUPA TATYA RAJAH RANJIT VARMA

Compiler of the Polyglot Dictionary. Certificated translator H. I. M. High Court and authorized translator M. J. Kantha Political Agency and Palanpore Political Superintendency.

(ઉપરના અભિપ્રાયોના સાર) મુદ્રિત તા ૫-૭-૯૫

શ્રી કાનિદાસ મોતિરામ દિનેશી વાકાનેરકર એવણે બનાવેલી ‘ આર્યહિતોપદેશ ’ નામની એક ચોપડી અને અભિપ્રાય માટે મોકલેલ જો મેં સાર’ તે વાચી જોતા ગુજરાતના અને કાઠીયાવાડના લોકો અથવા ગુજરાતી મોલનારી પ્રગતને આ પુસ્તક ધણુ ઉપયાગી અને અમરકારક છે. આ પુસ્તકમાંની કવિતા વાચી જોતા ગ્રંથકરતાની કવિતા નક્કિ સારી જણાય છે. કોઈપણ કુટુંબ આ પુસ્તક વગરનું ન હોતું જોઈએ એવો મારો મત છે, વગેરે.

બાજીરાવ તાત્યા રાવજી રણજિત વર્મા

પોલીસલાઈ કીડમનેરોના નરતા તથા મુદ્રિત હાયકોર્ટ, મહી-પાડા, પોલીસીક્લ એજન્સી અને પાવણુપુર પોલીસીક્લ સુ ના સનદો ટ્રાસલેટર

ઓમ્ પરમાત્મનેનમ

જહશ્વરનું વર્ણન.

(વાર્તા રૂપે)

કર્તા

કાલિદાસ વિ મોતિરામ દ્વિવેદિ,
વાકાનેર-નિવાસી
માજી માલિક વર્તમાનતત્વદર્શકપત્ર

જડીયો વસે, જગલમા ઘોડાનો દાતાર,
તુડયો રાવળ જામને, હાકી દીવો હાલાર.
(ભાટ)

(અથ સ્વામિત્વના સર્વ હક્ક કટાએ સ્વાવિન રાખ્યાછે)

સુખર્ષ

“ વર્તમાનતત્વદર્શક ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમા છાપ્યું

સવત ૧૯૫૧

ઇસવી સન ૧૮૯૫

કિમત એક આના.

શ્રી

જહેશ્વર.

માલિની.

ગગન નમન કર્તા પાપને આપ બાજે
દશ શત કિરણોને, તારકામાળ ચાલે,
શશિ પલ્લુ વિધિ યોગે, રાહુનાથી ગળાયો,
લખિતથી બચો જાવા, છેનહિ કોઇ ડાહ્યો.

(દ્વિતોપદેશ)

આતે શુ કહેવાય !

મુખર્ધ ઈલાકાના એક ખુણામાં પણ સોરાષ્ટ્રભૂમીમાં મુશોભિત
નૂતન રમણીય ધંમારતોના સુધારાથી આગલ પડેલુ વાકાનેર
આજકાલ સારી પ્રસિદ્ધિમાં આવેલુ છે વાકાનેર તાપ્તાનુ ગામ
અરણીટીયા જે હાલ હયાતીમાં છે તેમાં હતાકયાપરથી માલુમ
પડેછે કે, કોઈ સોની રહેતો હતો. સોનીને ત્યાં એક રૂઢપુષ્ટ
અને દેદીપ્યમાન ગાય હતી જેનાપર સોનીનો ભક્તિ ભાવ હોય
એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ આ ગાય પર તો ગામની સમગ્ર પ્રજાની
માયાળુ લાગણી હતી. ગાયના દર્શનમાટે પ્રભાતે અને સાય-
કાળે નગરનિવાસીઓનો સારો જમાવ થતો હતો. તે વખતે જો-
નારને દરેક કોમની ગાય પર કેવી ભક્તિ છે તેનો સહેજમાં ખ્યાલ
થતો તેની સાથે ભક્તિના પવિત્ર જુરસાને ઉશ્કેરતો હતો. રીતી
છેકે ન્હાના ગામડાઓમાં રાતની અંદર સહવારથી સાંજસુધી
પશુઓ ચારે ચરવા જાયછે. જ્યારે ગાય ચારે ચરવા જાય
ત્યારે અને સાંજે ચારે ચરી આવ્યા પછી મજકુર સોનીને ઘે-
થી દુધ દોષ લેવામાં આવતુ એક દિવસ સહવારે ગાય ચરવા ગઈ

ત્યારે દુધ નિયમિત મુજબ મધ્ય પરતુ સાજરે, ખીલકુલ મધ્ય નહીં તે દિવસ તો કાંઈ સખબ હશે એમ સમજી સોનીએ લક્ષ આપ્યું નહીં પણ જ્યારે ઉપરાઉપરી એવીજ રીતે પાંચ દહાડાસુધી થયા કર્યું એટલે તે ચિતાતુર થયે પુરવાસીએ પણ એ બાબતની ખબર પડવાથી પુછપરછ કરવા લાગ્યા કારણ તેઓ વખતે દુધ ઉપયાગમાં લેતા અને આ ગાયનું દુધ કિયિત્ પણ પ્રસાદ તરીકે મલતુ તો અમોવ સમજતાં સર્વ મળી કહેવા લાગ્યા કે, “આતેશુ કહેવાય !” લોક સમુદાય માનોએ પુરૂષ મોલ્યોકે, ચારનાર ભરવાડ દોઈ લેતો હશે માટે તેને પુછપરછ કરવી, એ પરથી ભરવાડને પુછપરછ કરી તથાપિ તે મિચારો નિરદોષ તેણે કહ્યુંકે મને કાંઈ ખબર નથી લોકોએ ભરવાડને સુચના કરીકે, તારે બરાબર ધ્યાન રાખવુંકે દુધ ક્યા જાયછે ? ભરવાડે એપરથી ખીજે દહાડે, પહાડોની આજુ બાજુએ ઝાડોની ઘટા આવી રહેલી હતી, નદીતો નહો પણ વર્ષાઋતુ હોવાથી પાણીના ધોધ પર્વત માથી ચાલ્યા જતાહતા, પવનને સપાટે તેજાનાના ઝાડતો નહો પણ જગદી ઝાડોના પુષ્પો જમીનપર પડતા હતા, શિકારી આવેતો નહો પણ ભરવાડો પશુઓને ચારતા અને અરસપરસ—

વાલા વિયોગી ઘાંસ, અહીંઆં રીંચે અવગણે આવીયો,
પણ મળને મારીજ મોમના, તને સદેશ્વે કહ સોનનો !

(હાલમણ જેઠવો)

એવા દહા બોલી કસોલ કરી એક નીલા ચરણમાં સુખમાંની આમ તેમ સમતા, ખીડમાં તો નહીં પણ તેની નજીક મેઢા ચરતા શિકારીઓથી નહીં પણ મેઢાના ચારનાર ભરવાડોથી કરી શિકારના પશુઓ (હરણુ વગેરે) મેઢાનમાં ધાળો મારતા હતા નહોતા ખબરાઓ આમ તેમ કુદતા હતા અને ભરવાડો ખેત પોતાના દોઝતો સાથે રોટલા તથા દુધ ખાખરાના વૃક્ષ નિચે બેસી ખાઈને ગામમાં જવા તૈયારી કરતા હતા એકે તે વખતે સાજના પાંચ વાંચાનો સુમાર હતો તોપણ વરવાદ અરધા કલાક પહેલા

આવી ગયેલ જેથી આકાશમા વાદળાથી સુર્યનાગમ્ય અસ્ત થયા હોય એમ જણાતું, તથાપિ ખીજ કાંઈ નિશા પડવાના ચિન્હો જણાતા નહોતા. સર્વેએ રોટલા ખાઈ લીધાકે તુરત પેલા અરણીટીંબાના ભરવાડને યાદ આવ્યું કે, મારે આજે જોવાનું છે, એમ વિચારી સોનીની ગાયપાસે ગયેલકે તુરત ચાર પાંચ દિવસ થયા જ્યાં દુધ નાખતી હતી ત્યાં એકદમ દુધની ધારા ચલાવી દુધ જમીનપર નાખ્યું. આવું દૈવીકૃત્ય જોઈ ભરવાડ વિસ્મય થયો અને ત્વરાથી પોતાના દોરો લઈ ખીજ દોસ્તોથી જુદો પડી અરણીટીંબામા આવ્યો. ગામમા આવી સોનીની ગાય સાથે જઈ સોનીને તથા ખીજ લોકોને મોલાવી કહ્યુંકે, આજમે આશ્ચર્ય દેખેલ છે તે એજક, આ ગાયે (આગળીથી ખત્તાવીને) સાંજરે જ્યાં હું તથા ખીજ ભરવાડો જે ડુંગરપર દોરો ચારીએછીએ તે પર્વતપર એક ખાડામા દુધ સ્વતઃ ઠલવી નાખેલ છે. અર્થાત દુધ એની મેજે પડે છે. જોકે ગાય દોવા અપ્પતી નથી જેથી સોની મારાપર શકિત હશે પણ આજથી તેણે શકા દુર કરવી જોઈએ, ગાયને કોઈની નજર લાગેલ હશે યાતો કાંઈ કામણુ ટુમણુ કોઈએ ડરેલ હશે. સાલગનારાઓમા કોઈ સાપ્રત સમયના પાશ્વર્યાત્મ ભૂમિના વિચારવાળા નહીં જેથી ગાયને કંઈ વ્યાધી હશે એમ તર્ક થયો નહીં, પણ તેમાથી એક વૃદ્ધ સ્ત્રી બેલીકે, ગાયને નજર લાગી હશે માટે દોરો કરાવો. ગામડું ગામ જેથી કોઈપણ બ્રાહ્મણમા વૃદ્ધ માણસ કહેતે વચ્ચન માનનીય ગણાતું. મનુષ્ય સમૂહ માના સ્ત્રી પુરુષો અને બાળકોએ પણ વૃદ્ધ કોશીય બેલવું સાચું માન્યું. કોઈ પેટભરાએ દોરા ધાગ્યકરી આધ્યા, ભાષીક ભુદેવોએ ગ્રહ શાન્તિ કરાવી, બુનાઓને ધુણુવ્યા, ખોડીયાર સીકેતરે અને મેલડીના નૈવેદ્ય મુકાવ્યા પણ કંઈ ફેરફાર જણાયો નહી, જેથી સોનીને પાછો ભરવાડ પર શક થયો, કારણુ તે અને તેના વિચારના એમજ સમજતાકે, ડાકલો બેસાર્કા, દોરાખાધ્યા, અને મત્ર જાપ પણ કરાવ્યો પછી તે વરગાડ રહેકે ૪ નિમ્મ્યે દુધનો ચોર ભરવાડછે, અને તેણેજ મને અને ગામના લોકોને ખર્ચના

ખાડામાં ઉતરાવી ઉદાસી બનાવેલ છે પોતાના નિશ્ચયની ખાત્રી કરવા સહવારે ભરવાડની સાથે અરણ્યમાં ગયો. સોનીને આખો દાહાડો સોનું ચાદી ધડતા અને માહકોને સમજાવતા જલદી વખત જતો તેટલો જલદીતો નહીં, પણ ભરવાડોના દુહા સામળી વખત કાઢવો તેને ભારે લાગ્યો નહીં વનની ખુલ્લી હવા, તરેહ તરેહના વૃક્ષો અને આખા ખીડને ધાસથી ભરેલું નિહાળી તેને ખીજ દિવસો કરતા આ દિવસ વિશેષ ખુશનુમા જતો હતો. પાંચ વાગ્યાનો સુમાર થયો કે ભરવાડે ઢોરોને ઘેર લઈજવા માટે હાક્યા ત્યારે સોનીની ગાયે પેલા ખાડામાં દુધ ઠલવ્યું બનાવ જોઈ સોની તાબુખી પામ્યો અને પોતાનો ભરવાડ પરનો અદેશો દુર થયો. સોનીએ આ કોઈ પવિત્ર દેવનું સ્થાનક છે એમ ધારી દરરોજ પુજા કરવાનો નિશ્ચય કરી ઘેર ગયો નિયમસર પુજા કરવા આવતો જોઈ ગાય ચારનાર પેલે ભરવાડે તેમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. સોનીએ જવાબ આપ્યો કે, આ ખાડામાં કોઈ અમત્કારિક દેવનું સ્થાનક છે. ભરવાડને અતી દૃઢ આસ્તા બેઠી અને થોડા દહાડા પછી તે સ્થાનક પર તેણે કમળ પુજા આપી. (પોતાના મસ્તકનો ભોગ) થોડા દિવસો વિલાખદા તે મસ્તક પર અરણીનું ઝાડ ઉગ્યું.

આ દુ ખ મટાડનાર વૈદ્ય કોણ મળે !

માથાની વેદના બહુ થવા માડી, ઔષધો અને કામણદુમણ બાધા આખડીમાં કઈ બાકી રાખી નહીં જ્યોતિષીઓ પણ ધણા ભોગ કર્યા તદ્દપિ કોઈનાથી દરદ નરમ પડ્યું નહીં. અરે, પ્રભુ આ દુ ખ મટાડનાર વૈદ્ય કોણ મળે ! એમ નિસાસો નાખીને રાજા અમાત્ય પ્રતિ બોલે છે એવામાં એક હજુરી (દરમારી)એ આવીને કહ્યું કે દયાળુ સરદાર, ગામમાં લોકો બોલે છે કે, ધરોળમાં પંજુભટ કરીને કોઈ ત્રિકાળદર્શી જે શી મહા વિદ્વાન છે તેમણે ધણા દુ ખીઓને પોતાની વિદ્યાના પ્રભાવથી શાન્તિ પમાડેલ છે, માટે આપ પણ તેમને બોલાવી પુછાવો તો

દીક રાજાએ પશુભટને સારા સત્કારથી બોલાવી આવવા મા-
ણુસોને મોકલ્યા.

પ્રધાન અને વળી 'આ હુ ખ મટાડનાર વૈદ્ય કોણુ મળે' ! એમ
બોલેછે તે કોણુ એમ વાચકવૃદ્ધ પ્રશ્ન કરશે, પરંતુ તેના જવાબ
સહેલોછે કારણુ વાર્તાનો નાયક સોનીની માય ચારનાર ભરવાડ
કે જણે પેલા પર્વતના સ્થાનક પર કમળપુન્દ્ર ખાબેલછે, તેને લોકો
કહેછેકે એ જામનગરમા રાવળ જામનો અવતાર થયેલ અમાત્ય
પ્રતિ માથુ હુ ખવાનું બોલેછે તેજ રાવળજામછે તેમને માથુ હુ -
ખવાનું દરદ અતી ત્રાસ ઉપજાવતુ હતુ તેથી ફેટલાક જોશીઓ
ને પુછાવેલ અને વૈદ્યાના ઓસડો ખાધેલ પરંતુ કાઈ આરામ ન-
હી થવાથી પોતે હુ ખીત મ્હેરે બેસી રહેતા અને કોઈ પણ ઉપાય
કહે તે પ્રમાણે કરવામા વિલમ્બ નહી લગાડતા તે ઉપાય માટેજ
તેણે ધરોળથી પશુભટને લઈ આવવા માણુસો મોકલ્યા.

પતિસેવા.

જામ રાવળના માણુસો રાજાની આજ્ઞાથી ધરોળતરફ રવાના
થયા ખીજે દિવસે સહવારે આઠ વાજતાને સુમારે ધગેળ પહોંચ્યા.
માણુસોમા એક હજુરી ખવાસ, આઠેક ઘોડેમ્વાર અને એક
રથ હતો. પશુભટ પાસે જઈ હજુરીએ સઘળી વાત નિવેદન
કરી ત્રિકાળદર્શી પશુભટે ખીજે દહાડે આવવાનુ કહી આવેલા
માણુસોને ઉતારા માટે પણ ધરનુ મ્હોટુ પ્રણીયુ તથા બેચાર
ખીજી ઓરડીઓ હતી ત્યાજ બદોબસ્ત કરી આપ્યો. રાત્રીએ
ખીજા માણુસોને સુવાની તજવીજ કરી આપી પણ તાબાનાઘોડે-
સ્વાર ઈત્યાદિ માણુસો સુવે ત્યા હજુરી માણુસને ન સુવારાય એમ
વિચારી એક હજુરી અને ખીજા બે માણુસોને સુવામાટે રહેવાના
ઘરની ઓસરીમા બિછાના નખાવ્યા ઓસરીની લબાઈ અને પ-
હેલાઈ વધારે હતી ઓરડાના બારણાથી હજુરી અને તેના
માણુસોના બિછાના છેટે હતા પરંતુ ઓરડાની અદર ને વાત
ધાય તે બાહાર સુતેલ માણુસ ખુશીથી સાંભળી શકે ઓરડા બે

હતા પણ તેમનો એક ઓરડો મનકેર નહોતો હતો નહિના ઓરડામાં માત્ર પંજુલટનું શયન સ્થાન હતું વચલા ઓરડાના દ્વારના કમાડ મળખુન લાકડાના અને તેને આજુબાજુ બો'ખડની પાટીયો મારેલી હતી, પરંતુ પાટીયોની સામેના જગજગ માર્ગ હોવાથી અદર કોણુછે અને તે શુકરેછે તે તો બાહારના માણુસોથી જાણી શકાય નહીં, તથાપિ અદર બતી ઉકે નહીં તે જાણી આવતું હતું

રાત્રીના નવ વાગ્યાનો સુમાર થયો ખીજ બે બાહાર સુતેલા માણુસો તો ગઈ રાત્રીનો ઉજાગરો જોઈ નિદ્રાધિન થયા, પણ હજુરીઆના મનમાં, સહવારે ક્યારે પહોંચશું, ક્યેરસ્તે જશું અને ક્યારે ઉઠવું એવા વિચારો ઘોળાયા કરતા હતા. ઓરડામાં સુતેલ પંજુલટનો ચાતા જોઈ બાહાર સુતેલા માણુસો અદર થતી વાતો સાંભળ ન શકે તે માટે કાળજીથી ધીમે ધીમે સ્ત્રી સાથે વાતો કરતા પણ સંદર્ભતાથી મહોન્મત્ત કરકરા (પંજુલટનીસ્ત્રી) ને તેવો ખ્યાલ થયોનહીં, જોઈ તેનો હપેશ મુજબ જાંચસ્વરે વાતો કરતી હતી પંજુલટ જોકે ઉતાવળી વાતોથી ગુસ્સે થતા પણ તે ગુસ્સો પાછો દ્વદ્યમા શમન થઈ જતો

ઠીક, એ બધું બંધ, તમે નગર ખુશીથી જાઓ પણ દરરોજના પાંચ ખાસડા લેખે પખવાડીયાના ૭૫ ખાસડા મારીશ આમ વાત અતરગત થઈ જે સાંભળી બાહાર સુતેલ હજુરી આશ્રય પામ્યો અને વિચાર કરવા લાગ્યોકે, આતે સાચું કેમ હોય ? એમ જ્યાં સંશય કરતો હતો ત્યાં પુનરપી, તમે નગર ખુશીથી જાઓ પણ દરરોજના પાંચ ખાસડા લેખે ૭૫ ખાસડાં મારીશ એવું વાક્ય સાંભળી વધારે શકાશીલ થયો અને ખીજ સુતેલા તાબાના બે સ્વારોને જગાડી વાત કરી સાંભળનાર માણુસો સ્તબ્ધ થઈ ગયા અને પંજુલટ શું જવાબ આપેછે તે સાંભળવા જીજ્ઞાસા થઈ તુરત પંજુલટ બોલ્યાકે, 'ખુશીથી, એ વચન સાંભળી બાહાર સુતેલ માણુસો આપસ આપસમાં ચર્ચા કરવા લાગ્યાકે, જે સ્ત્રીના હાથના ખાસડાનો માર ખાયછે તે

આપણા રાજાનું હું ખ મટાડશે એ વાત ખચિત અસંભવીત છે પરંતુ એ બાબત વધારે બોલવાની જરૂર નથી કારણકે આપણે તો રાજાના નોકર જેથી રાજાના હુન્માનુસાર વર્તન કરે તે એ ફરજ છે એમ વાતો કરતા સુઈ ગયા અને સહવારે પળુ ખટને રથમાં બેસી નગર નરપ રવાના થયા.

હું ખનો પરિક્ષક મળી ચુક્યો

જ દિવસે પળુખટ નગરમાં પહોંચ્યા તે દિવસ તો રાવળ જામની મુલાકાત યઈ નહીં, પરંતુ બીજે દિવસે રાજાએ ગામના તેમજ દેરાવળથી આવેલા વિદ્વાન જોગી અને વેદેની સભા કરી અને પળુખટને પણ તેમાં હાજર રહેવા નિમત્રણ મોકલ્યું. નિમેલ વખતે સર્વ વિદ્વાનો તેમજ પળુખટ પણ પરીવદ્માં હાજર થયા. રાજાએ પોતાના મન્નકના હું ખવા વિશે હકીકત નિવેદન કરી મર્વકોને ખરો ઇલાજ બતાવવા મુચ્ચ પણ કોઈ નરકથી કિચિત્ પણ ખુલાસો નહીં મલતા રાજા નિરાજ થયા કારણ શિરના હું ખવા વિશે ઇલાજ કરવા તેણે કાઈ બાકી રાખ્યું નહોતું અને છેવટે આવી મહાન પિદ્મનોની સન્દ્ધમાથી પણ જવાબ ન મળ્યો એજ નિરાજ થવાનું મુખ્ય કારણ હતું. છેવટે રાજાએ પળુખટને પુછ્યું ત્યારે પળુખટે જવાબ આપ્યો કે સ કિતમાં ઉત્સાહી પ્રજાપ્રિય મહારાજા ! તમારા હું ખનો અત આંખોએ અહિંથી આશરે છવીશ કોસને છેટે અરણ્યમાં એક ટેકરીએ તે ઉપર અરણીનું ઝાડ છે તેને જ્યારે પડનથી આવડા લાગે છે ત્યારે તમને માથાનો હું ખનો બહુ થાય છે, માટે તે ઝાડને કપાવો જેથી તમારો પરિતાપ દૂર થશે આ વાત પળુખટને ધરોળ તેડવા ગયેલ હજુરીયા વગેરેને તો સાચી લાગી નહીં છતર શ્વાતાઓ આશ્ચર્ય પામ્યા. રાજાએ જોશીને તે જગ્યા બતાવવા કહ્યું જેથી ત્રિકાળદર્શી પળુખટ પોતે રાજાની સાથે ગયા અને રાજાની સમક્ષ અરણીનું ઝાડ હલાવ્યું કે રાજાએ ચીસ પાડી તેથી ખાત્રી થઈ કે અરણીનું ઝાડ હાલે છે ત્યારે માથાની અદર પીડા થાય છે. પળુખટે રાજા પ્રત્યે કહ્યું કે, તમારા પર શિવજી

પ્રસન્ન થયાછે, હવે વિજય થશે અને મ્હોટો ફેશ તમારે તાબે થશે આઅરણી નિચેની તુબલીને કાઈ હરકત ન થાય તેવી રીતે અરણીનું ઝાડ કપાવી નાખે। તુમલી દટાવી તેપર ઓટો ચણાવવાનો હુકમ ફરી રાજા પોતાના નગરપ્રતિ વિદાય થયા અસાધ્યવ્યાધિ મટાડવા ઘણા શ્રમ કરેલ છતાં નહીં મટેલ અને આવખતે ત્વરાથી મટી જતા રાજા અતી આલ્હાદ પામ્યા અને યાચકોન દાનથી તૃપ્ત કર્યા દિવસો જતા અનાજ પાક્યું અને દરમાર ભાગના અનાજના ગાડા નાખાના ગમ્મડાઓમાથી આવવા લાગ્યા એનાદ એડુતે ટેકરી આગળ બળદ બાધ્યા અને અહીં (રાવળજામે ઓરડો કરાવેલ ત્યાં) જરા આરામ લઈ થોડીવાર પછી ગાડુ જોડી એડુત ચાલતો થયો દૈવયોગે રાવળ જામ અકસ્માત ફરવા નીડગેલ ત્યાંજે ઓરળ પાસે બળદો બાધેલા જોઈ તેના માણસોને હુકમ કર્યોઠ, આ કોઈ એડુત બળદ મુકી ચાલ્યો ગયોછે માટે બળદને નજીના ગામડામા મોકલાવી આપો નોકરોએ હુન્મ મુજબ નજીકના ગામડામા બળદ મોકલાવી દીધા, તોપણ બીજા બે મળદો તેજ જગ્યાએ બાધેલા જોઈ રાજા અચખો પામ્યા અને ફરીથી પંજુભટને બોલાવી ખુનાસો પુછવા ઈચ્છા થઈ

મહાદેવ જડ્યા માટે જડેશ્વર નામ રાખો

માણસો રાજાના હુકમથી તુરતજ પંજુભટને બોલાવી લાવ્યા પંજુભટે રાજાના અચખાનો જવાબ આપ્યાકે, શિવ તમારા પર મતુષ્ઠ થયાછે, માટે તુબલીનો ઓટોછે તેથી દશેક હાથને છેટે મલાઈવનુ લીગછે તેની વિગીપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરો રાજાએ દેગાદેગથી રિદાનોને આમત્રણ કરી બોલાવી ધુર્જટીની મૂર્તિની ગ્યાપના કરવા તૈયારી કરી પોતે દરબારીઓ તથા પ્રજાવર્ગમાના કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત શ્રદ્ધાળુ પણુ ટેકરી પર આગમન થયું રાજાએ પંજુભટને પુછ્યુકે, મહાદેવનું નામ શું રાખવું? પંજુભટે જવાબ આપ્યોકે, 'મહાદેવ જડ્યા માટે જડેશ્વર

નામ રાખે. ” ત્રિકાળદર્શીનું બોલતું માન્ય રાખી જડેશ્વર નામ પાડી મહાદેવજીની મહાન ધામધુમથી શાસ્ત્રાનુસારે પ્રતિજ્ઞા કરી ત્રિકાળદર્શીએ રાજાને કહ્યુંકે, તમારા બે ઘોડા અત્રે બાધે અને પછીથી છોડી હાથ જાઓ. રાજાએ તે પ્રમાણે કર્યું તો તુરતજ જે જગ્યાએથી ઘોડા છોડી લીધેલા તે જગ્યાએ તેનાજ બે ઘોડા બાધેલા જોયા એવી રીતે જમ જમ ઘોડા છોડી લેવામા આવે તેમ તેમ તે સ્થળે બીજા ઘોડા બાધેલા તૈયારજ હોયા આ અને એવા અનેક ચમત્કાર જોઈ રાજા રાવળ જન્મ પૂર્ણ પ્રેમથી ભક્તિ કરવા લાગ્યા ચમત્કારોની વાતો ઇતર દેશમા માલમ પડવાથી સેડડો યાત્રાળુ યાત્રાર્થે આવવા લાગ્યા જન્મ રાવળે મહેશ કૃપાથી ઘોડા અતી મળેલા જોઈ ઘોડાઓ ચારણુ ભાટ અને એવા યાચકોને આપના માડયા જોઈ તેમની દેશવિ-દેશમા સુખીર્તી ફેલાઈ અઘપિ સુવી પણ ચારણુભાટ નિચે મુજબ દુહો બોલેછે

જડીયો વસે જગવમા, ઘોડાનો ઘનાર,

તુડ્યો રાવળ જન્મને, હાડી દીયો હાલાર

દિનપ્રતિદિન રાવળ જન્મની ઉન્નતિ થવા માડી તેમ તેમ જડેશ્વર પર તેમની અડગ શ્રદ્ધા બેસવા લાગી

ખાસડાની વાત કહેવીજ પડશે

એક દિવસે રાજા રાવળજન્મ આવતી મુખે બેઠેલછે તે વખતે પેયો ધરોળ પશુભટને તેડવા ગયેયો અને ખાસડા ભલે માર, એ વાક્ય ત્રિકાળદર્શીના મુખેથી સાંભળેતુ તે હજુરીએ રા જાને હસ્ત જોડીને કહ્યુંકે, અત્રદાતા એક નમ્રતાપૂર્વક અરજ છે પણ તે એવી સરતેકે, આપ ગુસ્સે ન થાઓ તો રાજાએ જવાબ આપ્યોકે, ખુશીથી જો કહેતુ હોયતે કહે હજુરીયો બોલ્યોકે પશુભટ ત્રિકાળદર્શી મહા પડિત છે પરતુ તેમની સ્ત્રી કુલ ટાંછે જોઈ પશુભટને દરરોજ પાચ ઉપાનનો માર મારેછે, તેતુ કારણ કાંઈ સમજતુ નથી રાજાને આ બામત જરા અમભવીત

લાગી તોપણ તપાસ કરી ખાત્રીપરવા ઉત્કર્ષ મર્ધ ત્રિકાળદર્શીને બોલાવી રાજ્યએ વિનયપૂર્વક પ્રહયુકે, વિદ્વદર્થમહારાજ ! આપ ગુણી છતાં સ્ત્રીના હાથના ખાસડાનો માર શામાટે ખાવો પડે છે ? આ સાબળી પશુભટ વિચારજ્ઞેત થયા અને “ખાસડાની વાત કહેવીજ પડશે” એમ નિશ્ચય કર્યો ત્રિકાળદર્શીએ કહ્યું—ધર્મીનું નૃપતિ ! ઉપાનનો માર સ્ત્રીના હાથથી ખાવો પડે છે તે માત્ર પૂર્વ કર્મ સયાગથીજ છે પૂર્વે હું કાગડો હતો, મારી સ્ત્રી ઘોડી હતી ઘોડીને પીઠ પર બાંધુ પડ્યું હતું તે બાંધુ હું દરરોજ ઠોલતો એમ ધણા દિવસ ચાલવાથી ઘોડી તદ્દન અગત્ય થઈ ગઈ છેવટે એક દિવસે હું ઘોડીની પીઠ પર ઠોલતો હતો તેવામા ઘોડીને અતી પીડા થવાથી ઠેકતી ઠેકતી તે ગગાજીમા પડી, હું પણ રક્ત પીવાની આરાધી પીઠ પર રહેલો હતો જેથી ગગાજીમા ઘોડીની સાથે પડ્યો અને પડતાજ અત્યુ થયું ગગાજીના તપાસથી હું ત્રિકાળદર્શી બ્રાહ્મણ થયા અને સદરહુ ઘોડી મારી સ્ત્રી થઈ હવે ઘોડીનું મેં જોયું રૂપીય પીધેનું તેટલું તેણે પીવું જોઈએ જેથી તે દરરોજ મને પાચ ખાસડાનો માર મારે છે મેં લોહી પીવેલ તેમથી મરાપતોજ આકી રહેતજ તે જો સ્ત્રીના શરીરમા જાય તો તને મૃત્યુ આપે અને તેથી હું ખાસડાનો માર ખાતો અટકી ખીજે દહાડ રાજ્યએ પશુભટની જાને જમવા નિમત્રણ કર્યું નોકરવગે ત્રિકાળદર્શીના અવયવમાયો તાલી તાલી મિષ્ટાન્નમા મિશ્ર કરી તેમની જાને ખરાગ્યું જેથી સ્ત્રી એકદમ ત્રિકાળદર્શીને પાચ પડી અને ન્યુન પાણેજ ! મારે અપરાધ અતી થયેલ છે કારણ સ્ત્રીનો વમ પતિની મેવા પ્રસાનો અને આજ્ઞાનુસારવર્તન કરવાનો છ સ્ત્રી પતિ ભક્તિવડે પુણ્યવાન થાયછે સ્ત્રી ગમે એટલા તપ વ્રત પુન કરે ને ગમે તેટલા આચાર પાળે, દાન આપે તથા વિવિધ પ્રકારથી ધન પાળે પણ જો સ્વામિભક્તિમા નિપુણ રહે નહિ તો તે સર્વ વ્યર્થ ગયછે હું તો ભક્તિ કરવાને

બદલે સ્ત્રી જાત્રીને નહીં છાજતુ કરતી હતી એવી રીતે સ્ત્રીએ ઘણો પશ્ચાત્તાપ કર્યો. ત્રિનાળદર્શીએ કહ્યું કે, ઉપાનનો માર કાઢ તું ન મારતી, પરંતુ પર્વના પુણ્યપાપના સયોગથી થતુ હતુ એવી રીતે કેટલોક વચનો કહી સ્ત્રીને શાત્વના આપી

પ્રિય પાઠકગણ ! પ્રાચિન જ્યોતિષવિદ્યા, ગંગાજીનું મહાત્મ્ય, પૂર્વકર્મસયોગથી પ્રારબ્ધ, પુણ્ય અને પાપ વગેરે આ લઘુ ગ્રંથમાંથી સ્પષ્ટ સમજાશે. સત્યનાથી વણાઓ સુખી થયાછે પણ તેનો ધર્મ અને મારે તેની તલવાર એ કહેવત સાચી છે. કર્તવ્ય પ્રજા આ યુગમાં નહીં તો પરયુગમાં ભોગવતુજ પડશે એ ચાનીઓનું વાક્ય સાચુ છે. સાચને આચ હોય નહો એમતો સમજતુજ નહીં કાગણુ સર્વદા સમય બલવાન છે, માણસ બળવાન નથી કાળની વિચિત્રતા અચાનીય છે આર્યાવૃત્તના પ્રાચિન રાજ્યકન્તાઓ, મહર્ષીઓ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો તથા નૃપતિઓના દાખલા અને છેવટે ઉપર દર્શાવેલ પ્રમુખ ત્રિનાળદર્શીને તેની સ્ત્રી તરફથી સોમવો પડેલો જીવન પ્રકર્મ અને પ્રારબ્ધની મત્યતા માટે બસ છે. અતે ધર્મો જય અને પાપનો ક્ષય એ ઉદાહરણ અનુલવ સિદ્ધ છે.

વિશેષ હુકીકત

જડેશ્વરની ઉત્પત્તિ રાત્રી જન્મના વખતમાં સવન ૧૫૪૦ માં થયેલ કહેવાય છે. મારીના પગથીયા મેડ સુદરજીએ સવન ૧૮૩૩ માં કરાવેલ છે. દેહેરાતુ ઈડુ સવન ૧૮૫૯ માં મુકેલ છે. જડેશ્વરના દેવાલયથી દશે઼ હાથને છેટે આગળ જણાવેલી તુબલી પર હાલ દેહેરી ચણાવી તેમાં મહાદેવની મૂર્તિ પધગવલ છે. જડેશ્વરની જગ્યામાં એક બહુચરાજીનું મંદીર છે. બહુચરાજીના મંદીરની ઉપજ બ્રહ્મચારી લે છે અને જડેશ્વરના દેહેરાની અતીત લે છે. પ્રત્યેક શ્રાવણ માસમાં સેકડો પુજારીયો જડેશ્વરની પુજા કરવા બાહારગામથી આવે છે, બેશક તે વખતનો દેખાવ ટ્રેલાસપુરી જેવો કહીયે તોપણ અતિશ્લોકિત ગણાશે નહીં. શ્રાવણ-

માસના બીજા સોમવારે મેળો (યાત્રા) ભરાય છે, જ્યાં હજારો ભાવિકો દરેક અર્થે અને ધંધાદારીઓ વ્યાપાર અર્થે મેળા થાય છે જડેશ્વરની પુજામાં તાત્પર્યત્વ છે એમ જુદા જુદા ઇલાકામાંથી લોકોનું દરશન માટે આવવું થાય છે તે પરથી જોનારને વિશેષ ખાતરી થાય છે

જડેશ્વરની જગ્યાનું આધિપત્ય સમ્પ્રદાય વાકાનેરનું હોવાથી મજકુર સરથાને હાલમાં પુરાતની મકાનોના જીરણોદ્ધાર કરી બીજા નવીન મકાનો બનાવેલ છે જેવાકે, ભવ્યકિંસો, મેડીઓ રસોડા અને બગલાઓ વગેરે

નવીન મકાનો અને જુના મકાનોના જીરણોદ્ધારથી આગલ કરતા પ્રેક્ષકને જગ્યાવિશેષ આનંદદાયક સાથે મુસાફરોને સગવડતા સતોષકારક ભાસે છે મકાનો સુધારવાના અને નવીન બનાવવાના સમયમાં હાલના રા. બ. સ્ટેટ કારભારી સાહેબે લીધેલ શ્રમ સ્તુતિપાત્ર છે

સમાપ્ત

આર્ય સદ્બોધ.

(રાહ-મરશીયા)

હાય હાયરે, હિંદુપણુ જાય હાય, હિંદુપણુ જાય હાય,
ખુટપાટનું વર વાંચુ રે-૮૫
ધર્મ કર્મ કોય શુદ્ધ ન પાળ, ચડ્યા ચાતરાને અવળે ચાળે,
અનાચારે કરો ચિત્ત બાળે રે હાય૦
ચડ્યા ચિત્ત વિચારે યુરોપી, તજી પાવડીને પેરી ટોપી,
વરમાળા ઉદ્ધતતાએ રોપી રે હાય૦
જીઓ માયે કીરગી જોવા, કરે સુદરીની નિત્ય સેવા,
હયે હોય હરામના હેવારે હાય૦
પાયખાનામાં બીડીઓ ફુટે, પાન આવતા આવતા થુકે,

રીતભાતને માળવે મુકેરે હાય૦
 ગમે તેવા નવા વેશ ધાલે, ચહા પાણી વિના નવ ચાલે,
 ગુડમારનિગ ઝહી કર ઝાવેરે હાય૦
 કોટ જોડેટ કાળે રગે, અગ તાણીને માગે તગે,
 ફરે ફરવે શ્વાનને સગેરે હાય૦
 સત્યબોધનુ આવનુ પેહુ, હઠીલાઈનુ લાઠુ પેહુ,
 ખાય એક ખીજનુ એહુ રે હાય૦
 કોઈ શોધક યજ્ઞને બેસે, કોઈ પારકા પથમા પેમે,
 કોઈ ઠાકરને દીયે ઠેસેરે હાય૦
 પીયે ખારના ખાટા પાણી, બહુ બાટલીના બુચ તાણી,
 પડિતાર્ધ પર ફેરવે પાણીરે હાય૦
 માતતાતનુ માન ન રાખે, ધન યોવન નીરમા રાખે
 અમે દીહુ અમારી આખેરે હાય૦
 ગમે તેનુ બધુએ અપેછે, બરફ શરમત આઈસક્રીમ લેછે,
 દામે દહ વટલાવા દેછેરે હાય૦
 લોકલાજનાતો બાર વાઝ્યા, વસ્ત્ર પેરયા છતા રહે નાગા,
 જુલ જાળ્યા વિના જાય ભાઝ્યારે હાય૦
 દવા દારૂમા દેહ વટલાવ્યા, દોષ દેખે નહીં દોઢ ડાહ્યા,
 મમજનતા થાય મવાયારે હાય૦
 વેદરાસ્ટ્રની વાત ન માને, બલે હોય કહ્યુ ભગવાને,
 જાયે મરડાના અભિમાનેરે, હાય૦
 કમયોગે વપેછે કુધારો, મન માને ખરોતે મુધારો,
 હદ મેલી ગયાછે હજ્જરોરે હાય૦
 નથી આમડી ગોરી થાતી, બન્યુ ખીજુ બધુએ વિકાતી,
 ખરી રમ્યતાતો રહો જાતીરે હાય૦
 ચીજ હાડકા આમડા વાલી, રગ રૂપે જોઈ રૂપાળી,
 કોઈ રહેતુ નથી મન વાળીરે હાય૦
 સાફ થવાને સાધુ એજે, હાય પાણીયારે જઈ બોજે,

વાક એક ખીજ પર ઢોળેરે હાય૦
લિત લુલ્યા ન જાણે કોઈ, વાળ ઓળે અરીસામા જોઈ,
રીતો આપ દાદાની ખોઈરે હાય૦

(સ્વદેશાભિમાની)

(રાહ અબ ચલે ન મોહન તેરા)

મન ધરે, (૨) વિનંતી મારી, છે અજ એક શુભકારી,
હૃદય લહો રાખ સારી, સહુ એક મતે આવારી,
પ્રત્યેક દશબધુઓ, બહુ દિવદિધી જુઓ,
પ્રાચિન પદો ગુ ખુઓ,
ચનારુ હાલ, અનંત કુચાલ કરોજ નિમ્મલ,
યશો સુખકારી-છે અર્જ૦

છો આર્ય અતિ પ્રખ્યાતા, વિદ્યામા અન્ન ગણાતા
સહુ દેશ મહિ વિખ્યાતા,
અરે શુ કંજ, ધરો નહી લાજ, સન્ને મહુસાજ,
દેશ હિતકારી છે અર્જ૦

(રાહ-પયસે જયસી ચીજ જગતમે)

નમન કર છુ આર્ય આધવા, નમ્ર વિનંતિ છે મારી,
ખરા ચતુરી જતન કરાને, મ્યાપો રીતીને સારી
ગોકન્યા વેચાણ કુવારો, વળા વધોછે ન્યાતવરો,
એ સર્વેનુ મુળ વિચારો, શુભ સુધારો સઘ કરો
માખાપો પૈમાને માટે, વર ધર વધને નહી જોતા,
ખાળને આલ્યાનમ્યામા, રાક્ષણ સાર નહી દેતા
દીપ્ત લઇને કુપ કુબાડે, રક મિચારી બાળાને,
નિપાત યાતા સચિત એના, ખોસે એમજ લોક કને
નથી જલા કન્યા વિક્રય ત્યા વધી ગયોછે ગોટાળો,
કુળવાનોના કુવીનપણથી, ચાલ વધોછે નિરાળો
એક પરણી ખીજ પરણે, ત્રિજી વરવા આશ ધરે,
આગળની પરણેલી સ્ત્રીઓ, પોપણ માટે કલહ કરે
હાલિદાસની અજ સાલગી, દશ હિતમા યતન કરે,
પરમ ધર્મની ગરજ અહીને, રાક્ષણ લેશે સુચ નરો

(સુદર્શન)—નડીયાદ તા ૧ લી માચ સન ૧૮૮૫ (ત્રી મણી-લાલ નબુમાઇ ખી જ્યે)

મોહપાઈ—નિત્ય મનનપ્રવાને ઉપયોગી થઇ પડે તેના પ્ર્લોખ ૨-ચીને ભાષાતર સાચે પ્રસિદ્ધ નહોતે પુસ્તક રાખવા વાચ છે રચનાર પ્રલિદાપ્ત મોતી ૧મ દવે

(દિનાર્ય)—તા ૧ લી સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૮૪
આયહિનોપદેશ—ક તા મી કાલિદાસ મોતીરામ દિવેદી વાનતેર નિગાસિ સદરુ પુસ્તકની મે નકન અમને મળેલ છે જેની પહોચ માન મલિત સ્વીન્ટીએકીએ આ પુસ્તકમા નીતિના વાકયોના જથ્થો છે જે દરેકે વાચવા અમારી ભવામણ છે

(પ્રગ્ગસમાચાર)—તા ૧૩ આગષ્ટ સન ૧૮૮૪

‘ આયહિનોપદેશ ’ કરતા, મી કાલિદાસ મોતીરામ દિવેદી, વાનતેર નિગાસા આ ન્હાની એક આનાની ચોપડીમા દરરાવેલા દિવ વચનો બાળમે અને યુવાનોએ વાચવા જોગ છે

આ મિવાય અખબારે સોનાગર, મિલિમ, ઔદિચિનેટ્ટુ પત્રકામતેનુ, સ્વદેશમધુ, આર્યમત્ર ૧૧ અજબ વર્ગે પત્રો તથા સાહર વર્ગ તરફથી કેટલાક અભિપ્રાયો મળેલ છે જે મથળસકોચ ને લીને દાખલ થઈ રાક્યા નથી

છોડા વખતમા બાહાર પડશે.

મિસીમપ્રેદુ અથવા છગેવી સ્ત્રી—જેમા આ રમતગતી અને તેને આપાતી કેવવણી, પુતંગલગ્નના ભવાડા, હાનના બહુ-મેલા સુખારકો, તથા પતિપત્નીને સરાદ વગેરે બાગત વારતા રહે છે પુસ્તક રિલણીય છે એમ ધણા વિદ્વાનોનો મત છે કિમત ૧ આનો

નાટક મડળીઓને સુચના

દિલીપસિંહ—(નાટક ત્રિ અક્ટી) પિત્રાઇની ઇર્ષ્યા રાજ્યપ્રપચ, પ્રસાવવાની જળ, વશાદાર નોકર, રાજ્ય કાજમા અપાત્રપર વિ-ન્દાસ રાખવાવીરજ, પતિવ્રતા ક્ષત્રાણિ, શિયળનો પ્રભાવ, પેહેરે-ગીરોને બ નાર બારોઠ, અધમનુષ્યના કૃત્યો સત્યની કસોટી, ત્રી વ, ઉપકારનો બદલો અપકાર, તહોમતદારની

ખુબીથી પોલીમનુ ગુનહા તપાસ માટે આડે મારગે કિતરવુ, નિરદોષ
આરોપીઓનો 'હુટકાગે, સ્ત્રીનું ભોળાપણ અને ડીટેક્ટિવ (ધુ-
પી પોલીસ) ની ગુનહો પકડવાની ચાલાકી વગેરે બાબતનો
ચથામ્થિત ચિતાર આવી નાટક લોકપ્રિય થયા માટે રસજન
ભાવણુ સાથે ડેટલાક નવીન પદ્ધતીના ગાયનો/મનાવેલછે

હરિશ્ચદ્ર-(નાટક ત્રિ અંગી) સત્યવાદી હરિષ્ચદ્રના નામથી કોઈ
ભાગ્યેન્ટ અગ્નણુ હશે નવીન ટમના ગાયનો અને જુગી જૈવીથી
પનાટ રચનામા આગ્યુ ડેજે માટે એટનુ બોલવુ સહરાવાત ભરેતુ
નહા ગણાયતે ખેલને બોલક બનાવવા કર્તોએ ખામી રાખી નથી

ઉપરના બે નાટક કોઈપણ નાટકમણી મજાવવા ખુસીહશેતો
તે છપાવી યોગ્ય મ તેથી આપવામા આવતા

તાજકલમ-પુખ્તરસ મ રીંગીજી ખાનગી માબતનો પત્ર વ્યવ-
હાર આગીસ ટે પ્રેમને સીરનામે નહિ પ્રતા મહરખાની કરી નિચેને
ટેકાણે કરવો

કાલિદાસ મોતીરામ દ્વિવેદી

જામલી મહોલાના નાના પર મી ગામરાવ સદાશિવની દુકાને
ત્રિભોવન વિરજના માળા નિચે—મુબદ્દ

— ૦ —

In the press and shortly will be printed published
and circulated to the subscribers in monthly parts
each eight annas save the postage The Polyglot
Dictionary containing the following Languages Eng-
lish Welsh Gaelic German, Dutch, Danish, Norwegian,
Swedish Latin French Italian, Spanish, Portuguese
Hebrew Arabic Persian, Pushtu Urdu Gujarati Hindi,
Marathi, Sanskrit Bengali Chinese, Telugu, Tam-
mil Malayalam Malay, Burmese, Sindhi, Punjabi,
Konkan and Sinhalese non subscribers shall have to
pay 12 annas a copy besides postage

Names registered in Bombay at $\frac{770}{425-429}$

Girgaum Palava Road Marketpost-Office

BAJIRAM TATYA RAVAJI RAN

